

Проблеми вдосконалення кримінально-правової відповідальності за вбивство, вчинене з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення

Розглядаються проблеми вдосконалення кримінально-правової відповідальності за вбивство, вчинене з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення.

Problems of improvement of criminally-legal responsibility for the murder made on purpose to hide other crime are analyzed or to facilitate its fulfilment.

Ключові слова:

вбивство,
мета злочину,
кримінально-правова
відповідальність

Одним з природних невідчужуваних прав людини є її право на життя. Тому в ст.ст. 3 і 27 Конституції України людина, з усіма притаманними їй правами, визнана в Україні найвищою соціальною цінністю, яку держава зобов'язана беззастережно захищати.

Згідно зі ст. 3 Конституції України, життя людини є найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя, і ніхто не може свавільно позбавити людину життя.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII, у ст. 6 проголошує, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом, і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

За соціальними і правовими ознаками вбивство є найтяжчим злочином проти особи. Особлива суспільна небезпека цього злочину полягає не тільки у брутальному та жорстокому ігнорванні природного права людини на одне з найцінніших благ — життя, а й у тому, що внаслідок вбивства життя втрачається безповоротно, що унеможливує відшкодування заподіяної потерпілому шкоди або компенсування її якимось замінником.

Серед злочинів проти особи вбивство являє собою особливу небезпеку. Це найтяжчий злочин проти життя людини, тому рішуча боротьба з убивствами є важливим завданням правоохоронних органів.

Незважаючи на те, що проблеми кримінально-правової відповідальності за вчинення вбивств неодноразово досліджувалися науковцями, все ж відчувається нагальна потреба розглянути невіршені проблеми стосовно окремих видів вбивств.

Пункт 9 ч. 2 ст. 115 КК України передбачає відповідальність за *вбивство, вчинене з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення*. Вчиняючи злочин, що розглядається, винний може переслідувати мету приховати як раніше вчинений злочин, так і злочин, який припустилося вчинити в майбутньому. При цьому мова може йти про прагнення винного повністю приховати злочин та обставини, які впливають на кваліфікацію і міру покарання. При вбивстві з метою полегшити вчинення іншого злочину винний може здійснити ці дії як до вчинення наміченого злочину, так і в процесі його здійснення. П. 9 ч. 2 ст. 115 КК України охоплюються, наприклад, випадки вбивства потерпілого, свідка, особи, у якої є докази злочину, та ін. Відповідальність за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України настає у випадках, коли вбивство вчинено з метою приховати або полегшити будь-який злочин, незалежно від його тяжкості.

Згідно з абз. 2 п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи», для кваліфікації умисного вбивства як такого, що вчинене з метою приховати інший злочин, не має значення, чи був винний причетним до злочину, який приховується. Якщо він вчинив умисне вбивство з метою приховати раніше вчинений ним злочин, його дії кваліфікуються за тією статтею КК України, якою передбачено відповідальність за приховуваний злочин, та за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Жертвою такого виду вбивства може бути як потерпілий від злочину, так й інші особи, позбавлення життя яких, за думкою винного, сприятиме здійсненню його мети. Не потрібно, щоб винний внаслідок вбивства досяг поставленої мети —

приховати інший злочин або полегшити його вчинення — для відповідальності за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України досить встановити сам факт наявності такої мети. Тому в разі, коли винний у вбивстві згодом добровільно відмовиться від вчинення злочину, заради якого вчинено вбивство, або буде затриманий, не встигнувши вчинити його, відповідальність за злочин, що розглядається, не виключається.

Згідно з абз. 3 п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи», дії винного, який вчинив умисне вбивство з метою приховати злочин іншої особи, додатково кваліфікувати ще й за ст. 396 КК не потрібно. Якщо вбивство з метою приховання злочину, вчиненого іншою особою, було заздалегідь обіцяно, відповідальність настає за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України і за пособництво в тому злочині, який приховувався.

Науковці радять чітко розмежовувати поняття іншого злочину, полегшити вчинення якого мав на меті винний, вчиняючи умисне вбивство, і іншого злочину, приховати який мав на меті винний, вчиняючи умисне вбивство. Перший — це будь-який умисний злочин, у тому числі й інше умисне вбивство, другий — будь-який злочин, у тому числі й необережний [1, с. 283].

Для кваліфікації умисного вбивства за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України — як вчиненого з метою приховати інший злочин, так і полегшити його вчинення, не має значення, чи був винний виконавцем або співучасником іншого злочину, а так само, чи приховував він злочин, вчинений ним особисто або іншою особою.

Коли винний особисто вчинив злочин чи замах на нього та умисне вбивство з метою його приховання, то такі дії кваліфікуються за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України та за статтями, що передбачають відповідальність за злочин чи замах на нього, який винний мав намір приховати. Так, якщо особа вчинила умисне вбивство очевидця розбійного нападу, який ця ж особа напередодні вчинила, то її дії кваліфікуватимуться за відповідною частиною ст. 187 і п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Якщо вбивство з метою приховання злочину, вчиненого іншою особою, було заздалегідь обіцяно, то відповідальність настає за ч. 5 ст. 27 і п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України та відповідною статтею КК України, яка кваліфікує злочин, що приховувався.

Якщо одна й та ж особа вчинила умисне вбивство напередодні чи під час вчинення іншого злочину з метою полегшити його вчинення і довела обидва злочини до кінця, то її дії кваліфікуються за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України і відповідною статтею КК України, яка передбачає відповідальність за інший злочин (так, якщо особа вчинила умисне

вбивство з метою полегшити проникнення в квартиру і таке проникнення з наступною крадіжкою майна здійснила). Якщо ж за аналогічної ситуації умисне вбивство для полегшення вчинення іншого злочину було закінчено, а щодо інших злочинів — винний у вбивстві добровільно відмовився від вчинення злочину, скоєння якого він хотів полегшити шляхом вбивства, або його було затримано до вчинення чи під час вчинення іншого злочину — то у таких випадках його дії кваліфікуються, відповідно, за п. 9 ч. 2 ст. 115, за ч. 1 ст. 14 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України і відповідною статтею, яка передбачає злочин, до вчинення якого відбулося готування, за ч. 2 ст. 15 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України і відповідною статтею, яка передбачає злочин, на вчинення якого було здійснено замах. Крім того, якщо шляхом вбивства приховується без попередньої домовленості тяжкий або особливо тяжкий злочин, вчинений іншою особою (особами), то його дії кваліфікуються додатково за ч. 1 ст. 396 КК України.

Проаналізована нами судова практика дозволила виявити такі особливості та помилки, яких припускаються під час кваліфікації злочинів, передбачених п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України, для кваліфікації умисного вбивства як такого, що вчинене з метою приховати інший злочин, не має значення, чи був винний причетним до злочину, який приховується. Якщо він вчинив умисне вбивство з метою приховати раніше вчинений ним злочин, його дії кваліфікуються за тією статтею КК України, якою передбачено відповідальність за приховуваний злочин, та за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Дії винного, який вчинив умисне вбивство з метою приховати злочин іншої особи, додатково кваліфікувати ще й за ст. 396 КК України не потрібно. Якщо вбивство з метою приховання злочину, вчиненого іншою особою, було заздалегідь обіцяне, відповідальність настає за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України і за пособництво в тому злочині, який приховувався.

Дії винного кваліфікуються як умисне вбивство з метою полегшити вчинення іншого злочину незалежно від того, був цей злочин вчинений чи ні (п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2; абзаци 1—5 п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. № 1).

Згідно з ухвалою Верховного Суду України, умисне вбивство, вчинене з метою перешкодити правомірній діяльності потерпілого з виконання ним свого посадового обов'язку, а не з метою приховання злочину, в зв'язку з чим кваліфікація за п. «ж» ст. 93 КК України виключена [2].

Згідно з іншою ухвалою Верховного Суду України, умисне вбивство з метою приховання

вчиненого злочину невірно було кваліфіковано як умисне вбивство з корисливих мотивів [3].

Верховний Суд Російської Федерації, КК якої також передбачає відповідальність за аналізований нами злочин, дав такі роз'яснення: за змістом закону, кваліфікація за п. «к» ч. 2 ст. 105 КК РФ вчиненого винним вбивства іншої особи з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення виключає можливість кваліфікації цього самого вбивства, крім вказаного пункту, за будь-яким іншим пунктом ч. 2 ст. 105 КК РФ, який передбачає іншу мету або мотив вбивства. Тому, якщо встановлено, що вбивство потерпілого вчинено, наприклад, з корисливих або хуліганських мотивів, воно не може одночасно кваліфікуватися за п. «к» ч. 2 ст. 105 КК РФ (абз. 1 п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду РФ від 27 січня 1999 р. № 1).

Одне й те саме умисне вбивство не може бути вчинено з хуліганських мотивів і з метою приховати інший злочин [4].

Як вбачається з публікації за 1994 рік в журналі «Право України» (№ 3–4), раніше судами УРСР також давалися роз'яснення щодо кваліфікації такого виду вбивств: умисне вбивство потерпілого з метою приховання іншого злочину і подальше таємне викрадення індивідуального майна потерпілого слід кваліфікувати за п. «ж» ст. 93 та ст. 140 КК України (1960 р.).

Згідно з публікацією у Відомостях Верховного Суду Російської Федерації за 1997 рік (№ 7), якщо особа вчинила вбивство двох осіб, до того ж друге вбивство — з метою приховання першого, ці дії утворюють склад злочину, передбаченого пунктами «є» та «і» ст. 102 КК РРФСР (пункти 9 і 13 ч. 2 ст. 115 КК України).

Кваліфікація дій винного за п. «к» ст. 105 КК РФ можлива лише за доведеності умислу особи на вбивство саме з метою приховання злочину [5].

За змістом закону, умисне заподіяння смерті іншій людині слід кваліфікувати за п. «к» ч. 2 ст. 105 КК РФ у випадках, коли кваліфікуюча ознака вбивства — з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення — є основним мотивом вбивства, про що вказано в Бюлетені Верховного Суду Російської Федерації за 2000 рік (№ 5).

Проаналізоване нами кримінальне законодавство іноземних держав засвідчило, що там також передбачена відповідальність за вбивства, подібні до вбивств, вчинених з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення. Так, КК Латвії передбачає відповідальність за вбивство особи у зв'язку із даванням нею показань у суді чи на досудовому слідстві. КК Албанії передбачає підвищену відповідальність за вбивство особи, яка повідомила про вчинення злочинного діяння,

є його свідком, потерпілим або стороною у суді. КК Італії як обставину, яка обтяжує вбивство, визнає його вчинення з метою виконання чи приховання іншого злочинного діяння або з метою вилучити чи зберегти для себе або для іншої особи результати, прибуток, ціну чи безкарність за інше злочинне діяння. КК Франції передбачає підвищену відповідальність за вбивство з метою готування або полегшення вчинення злочину чи проступку, а також свідка, потерпілого або цивільного позивача — з метою перешкодити повідомленню ними фактів, подання скарги або давання показань у суді, або у зв'язку з повідомленнями ними фактами, поданою скаргою або заявою.

Однак у низці проаналізованих нами кримінальних кодексів зарубіжних країн обставина, яка нами аналізується, не зазначається як обтяжуюча — це, зокрема, має місце в кодексах Сан-Марино, Норвегії, Данії, Голландії, Бельгії, Іспанії, ФРН, Австрії, Швейцарії, Польщі, Болгарії, Молдови, Литви.

В одному з останніх досліджень, присвяченому кримінальній відповідальності за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, підготовленому на юридичному факультеті Київського національного університету ім. Тараса Шевченка [6], автор дійшла таких висновків.

1. Основною тенденцією розвитку кримінального права щодо відповідальності за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення на території сучасної України є послідовна уніфікація зазначеної обставини — від перших конкретних її проявів (починаючи з XI ст.) до найбільш загального формулювання, яке мало місце в КК УРСР (1960 р.) і без змін відтворене в КК України (2001 р.). Також тому в кримінальних кодексах держав, що утворились на теренах колишнього СРСР, виділяються як окремі різновиди умисного вбивства за обтяжуючих обставин умисні вбивства, поєднані із вчиненням злочинів певного виду (як засвідчує практика, найчастіше тут йдеться про розбій, вимагання, бандитизм, викрадення людини, захоплення заручника, згвалтування, насильницькі дії сексуального характеру тощо).
2. Юридична конструкція умисного вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення є різновидом особливої юридичної конструкції, в якій передбачене певне поєднання, принаймні, двох окремих злочинів — умисного вбивства та «іншого злочину» (з метою приховати який або полегшити вчинення якого вчинюється умисне вбивство). Наводяться додаткові аргументи на користь того, що вчинення цього різновиду умисного вбив-

ства в окремих своїх проявах можливе не лише з прямим, а й з непрямым умислом.

3. Робиться висновок, що використання в п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України терміну «злочин» зужує можливості застосування цієї кримінально-правової норми, оскільки виключає, зокрема, випадки, коли метою винного, що вчинює умисне вбивство, є приховання суспільно небезпечного діяння неосудної особи або особи, що не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Тому пропонується розширити формулювання п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України, виклавши його в такій редакції: «умисне вбивство у зв'язку із вчиненням злочину чи іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом», з визначенням у примітці до ст. 115 КК України останнього поняття.
4. Обґрунтовується, що формулювання, яке надає чинна редакція п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України, не вичерпує всіх видів зв'язку між умисним вбивством та «іншим злочином» (суспільно небезпечним діянням), що підвищує суспільну небезпеку такого умисного вбивства. Щоб охопити всі можливі ситуації, в яких наявний певний зв'язок між умисним вбивством та «іншим злочином» (суспільно небезпечним діянням), необхідне інше формулювання, яким, на погляд дисертанта, може бути формулювання «у зв'язку». В цьому разі, як уявляється, вже не буде необхідності зазначати в ч. 2 ст. 115 КК України як окремі обтяжуючі обставини умисного вбивства його поєднання із злочинами певних видів (перш за все, це стосується п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України).
5. Доводиться, що умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, в окремих своїх проявах може як охоплюватись змістом п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України, так і виходити за межі цього змісту. Тому в разі вчинення умисного вбивства з метою прихова-

- ти ці злочини або полегшити їх вчинення дії винної особи підлягають кваліфікації за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, який в цій частині є своєрідною спеціальною стосовно п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України нормою, оскільки передбачає зв'язок умисного вбивства із злочином певного виду, а не будь-яким злочином взагалі.
6. Досліджуючи кримінально-правовий зміст типової юридичної конструкції, в якій обов'язковим чи альтернативним наслідком є смерть потерпілого («загибель людини», «тяжкі наслідки», «особливо тяжкі наслідки» тощо), дисертант робить висновок, що ставлення суб'єкта злочину до такого наслідку, за загальним правилом, може бути лише необережним. Якщо під час кваліфікації злочинів така конструкція поєднується з юридичною конструкцією умисного вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, інкримінування винному в ході кваліфікації іншого злочину кваліфікуючої ознаки «смерть потерпілого» є неприпустимим. Кваліфікація має здійснюватись з урахуванням конкретних обставин справи за відповідною частиною статті КК України, яка інкримінує винному той чи інший злочин, за сукупністю з п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Отже, враховуючи здійснений нами вище аналіз та пропозиції науковців з проблем кримінального права, пропонуємо внести такі зміни до чинного КК України:

- виключити з ч. 2 ст. 115 КК України пункт 10 і кваліфікувати умисні вбивства, поєднані із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України;
- або ж піти іншим шляхом — п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України викласти в такій редакції: «з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, а також поєднане із злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканності особи».

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.]. — К.: А.С.К., 2006. — 1428 с.
2. Ухвала Верховного Суду України від 7 квітня 1994 р. у справі Р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1996. — № 3. — С 110.
3. Ухвала Верховного Суду України від 27 жовтня 1994 р. у справі Д. і ін. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1996. — № 3. — С 91.
4. Ухвала Верховного Суду України від 23 грудня 1999 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2000. — № 1. — С. 23.
5. Постановление Президиума Верховного Суда РФ от 11 августа 1999 г. в деле Т. // Бюлетень ВС РФ. — 2000. — № 2. — С. 11.
6. Дідківська Н. А. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення: дис... кандидата юрид.наук: 12.00.08 / Наталія Анатоліївна Дідківська. — К., 2005. — 288 с.

А. Г. Варданян,

здобувач кафедри криміналістики юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка